

NOVUM

Magazine der Juridische Faculteit Universiteit Leiden

Essay

*De vraag naar
beschaving anno 2024*

Column Prof.

Kinneging

*Het 'populisme':
een vriend, geen vijand*

Het Amerikaanse stemrecht: (niet) elke stem, telt!

Alumnus

*Interview met
Judith de Swart*

Klein Groot

*Neem een kijkje in de
wereld van kleine,
doch grootse werken*

INHOUDSOPGAVE

- 3 **Voorwoord**
Een jaar van populistische en
autocratische tendensen
- 4 **Column prof. dr. Andreas Kinneging**
Het 'populisme': een vriend, geen
vijand
- 7 **Essay**
De vraag naar beschaving
anno 2024
- 10 **Het Amerikaanse stemrecht:**
elke stem, telt (niet)!
- 15 **De tonnageregeling in haar
internationale context**
- 17 **Interview met alumnus**
Judith de Swart
- 19 **Klein Groots**
Neem een kijkje in de wereld van
kleine, doch grootse werken
- 21 **Reactie op column**
Niets aan de hand in onze
democratie
- 22 **Assessor onderwijs**
Marco Horn
- 24 **Artikel**
Rechters: het zijn net mensen

VOORWOORD

Waarden lezer,

December is aangebroken, en zoals elk jaar vragen we ons af waar de tijd gebleven is. Ondanks dat de tijd snel gaat, is er in 2024 veel gebeurd dat ongetwijfeld in de geschiedenisboeken zal belanden. We zien een verontrustende trend waarin populistische en autocratische leiders wereldwijd hun macht vergroten. Poetin voert zijn oorlog in Oekraïne voort, Netanyahu's agressieve aanpak in Gaza, Orbán die zijn gang gaat binnen én buiten de EU en Trump die is teruggekeerd op het politieke toneel met plannen om de fundamenten van de Amerikaanse democratie radicaal te hervormen.

Deze (mannelijke) leiders hebben één ding gemeen: ze schuwen de regels en institutionele normen die we als waarborgen van democratische rechtsstaat beschouwen. Terwijl progressieve krachten de democratie blijven verdedigen door zich netjes aan het boekje te houden, lijken deze figuren juist kracht te putten uit het doorbreken van deze regels. Dit roept de vraag op: waarom vinden zij steun bij zoveel mensen? Hecht het volk geen waarde aan regels én decency? Misschien nog wel belangrijker: als leiders zoals Poetin, Netanyahu, Orbán en Trump het boekje negeren, wat gebeurt er als wij dat ook gaan doen? De regels die zij breken zijn bedoeld om willekeur en machtsmisbruik te voorkomen. Als de samenleving besluit diezelfde normen aan de kant te schuiven, ondermijnt dat de stabiliteit en het vertrouwen waarop democratieën berusten.

Het is cruciaal dat we erkennen dat deze verschuivingen ons allen raken. Ook in Nederland is de democratische rechtsstaat geen vanzelfsprekendheid. Dit vraagt van ons actieve participatie, ook als het gaat om zaken buiten ons eigen landsbelang. Hier komt moed bij kijken om onze waarden te verdedigen en ons uit te spreken. Hier staat echter een nog belangrijker punt tegenover: we moeten beter naar elkaar gaan luisteren, sterker nog, we moeten elkaars zienswijze en standpunten écht serieus nemen. Begrip is geen teken van zwakte of opgeven van principes, maar juist een manier om verbinding te vinden in een verdeelde wereld.

Laten we ons schrap zetten voor wat 2025 ons zal brengen. Er gloort echter ook hoop aan de horizon. Wat er ook gebeurt, ook in 2025 kunt u rekenen op scherpe en informatieve NOVUM-edities die u op de hoogte houden van wat er speelt. Wij wensen u een geïnspireerd einde van dit jaar en veel leesplezier.

Sjoukje Kraak
Hoofdedacteur NOVUM

HET 'POPULISME': EEN VRIEND, GEEN VIJAND

DOOR: ANDREAS KINNEGING

Toen Benjamin Franklin, na afloop van de Philadelphia Convention (1787), waar een select groepje mannen, waaronder hijzelf, een nieuwe Grondwet voor de Verenigde Staten had ontworpen, terug was gekeerd naar zijn thuisstaat Pennsylvania, bood hij de nieuwe Grondwet aldaar aan de afgevaardigden van de staat aan, met de woorden: "Here is a Republic for you, if you can keep it".

Een republiek behouden is geen sinecure. Het behoud ervan alles behalve een vanzelfsprekendheid. Dat is wat Franklin wilde zeggen. En hij had gelijk. Het behoud van de zon, daar kunnen en hoeven we niets aan doen. We zijn ervan verzekerd dat de zon iedere dag weer opkomt en zijn levenschenkende warmte en licht geeft. Maar voor een republiek geldt dat niet. Het is allerm minst een rustig, gegarandeerd bezit. Ze moet actief behouden worden, anders gaat ze teloor en komt er een andere staatsvorm voor in de plaats, naar alle waarschijnlijkheid een veel minder aantrekkelijke, de een of andere vorm van onderdrukking, van tirannie. Of om het woord te gebruiken dat de antithese is van republiek: een dominaat. Dat komt van dominus: heer en meester.

Van republiek spreken we tegenwoordig nauwelijks meer. En als we het doen dan is het alleen om aan te geven dat een staat geen koninklijk opperhoofd heeft. Zo zijn Frankrijk en Duitsland een republiek. Nederland niet, want bij ons staat een koning - formeel - aan het hoofd van de staat en wij vormen dus een monarchie.

Deze dunne betekenis is niet de betekenis die het woord had in de mond van Franklin en zijn mede-Founders. Republiek staat bij hen voor wat we tegenwoordig een democratische rechtsstaat noemen. Franklin zij dus, omgezet naar de huidige tijd: "Hier is een democratische rechtsstaat voor jullie, als jullie hem kunnen behouden." Kunnen wij dat?

'Iedereen verzamelt zich rond de vlag van de democratische rechtsstaat'.

In zekere zin zijn wij, vergeleken met onze negentiende-eeuwse voorouders, gezegend. Want in hun tijd was de democratische rechtsstaat in Europa omstreden. De helft van de bevolking was ertegen en wilde terug naar de monarchie "bij de gratie Gods" van voor de Franse Revolutie. Vandaar dat de negentiende eeuw een tijd was van heftige politieke en maatschappelijke strijd, die meer dan eens uitliep op burgeroorlog en revolutie.

Na de Tweede Wereldoorlog is die strijd gestreden en verzamelt iedereen zich rond de vlag van de democratische rechtsstaat. Die fundamentele consensus bestaat tot op de dag van vandaag en daar moeten we dankbaar voor zijn.

Het zou echter onjuist zijn hieruit te concluderen dat we het allemaal van harte eens zijn. We zijn weliswaar allemaal voorstander van de democratische rechtsstaat, maar er is grote verdeeldheid over de vraag wat de kenmerken zijn van de democratische rechtsstaat en -vooral- waardoor hij bedreigd wordt.

Het voornaamste twistpunt is het "populisme". Er zijn nogal wat mensen -overwegend mensen die zich beter opgeleid en deskundiger wanen dan hun "minder opgeleide" medemens - die het "populisme" zien als de grootste bedreiging van dit moment voor de democratische rechtsstaat. Daar staat een steeds groter wordende groep van mensen tegenover die het populisme juist ziet als een kracht die de democratische rechtsstaat wil redden uit de klauwen van "corrupte" elites, die de wil van het volk negeren en hun macht misbruiken om hun eigen hobby's door te drukken.

De eerstgenoemde opvatting gaat ongeveer een kwart eeuw terug. Ze kwam in Nederland vooral op door het fenomeen Pim Fortuyn, die het tot schrik en verbijstering van de gevestigde politieke partijen en hun aanhang electoraal bijzonder goed bleek te doen, door allerlei thema's aan de orde te stellen die in de politiek taboe waren. Ook de academische analytici hadden het succes van Fortuyn niet zien aankomen en vroegen zich af wat erachter zat. Zo is de theorievorming over het populisme begonnen. Ik werkte toen al aan de universiteit en heb het van dichtbij meegemaakt. (Cas Mudde, de beroemde populisme-onderzoeker, was een collega-promovendus bij mij op de gang.)

Die theorievorming stond vanaf dag één kritisch, om niet te zeggen vijandig tegenover haar object van studie.

Andreas Kinneking, Hoogleraar Rechtsfilosofie

‘Een egoïstische massa, die reageert vanuit de “onderbuik”.

Ze zag en ziet populisme als een aantasting van de democratie en een gevaar voor de rechtsstaat, omdat het een samenstel zou zijn van enerzijds een machtsbeluste demagogische leider en anderzijds een egoïstische massa, die reageert vanuit de “onderbuik”. Dit in tegenstelling tot de gevestigde politiek, die zou bestaan uit verantwoordelijke en redelijke leiders en achterbannen, die wel opereren vanuit een doordachte visie op het algemeen belang.

Nu heb ik zelf ook een aantal jaren in de politiek gewerkt, voor één van die gevestigde politieke partijen, de VVD. Wat ik daar heb meegemaakt heeft mij voor altijd genezen van het idealistische beeld van de gevestigde politiek en politici, waar mijn collegae aan de universiteit in hun analyses van uitgingen en nog altijd uitgaan. Bovendien heb ik in die tijd ook Pim Fortuyn zelf leren kennen en een aantal van de mensen om hen heen, zoals Albert de Booy, alsmede een flink aantal Fortuyn-stemmers. Die kwamen op mij geen van allen over als gevaarlijke demagogen, respectievelijk vanuit de onderbuik reagerende egoïsten. Integendeel. Het waren allemaal serieuze, nadenkende mensen, die zich zorgen maakten om het lot van de maatschappij als geheel. In vergelijking met de gemiddelde VVD-coryfee, en al helemaal met het gemiddelde VVD-lid, hadden ze intellectueel en ethisch een veel hoger niveau. Ik heb dus vanaf het begin de nodige scepsis gehad tegenover de academische theorie van het populisme. Alsook over het niveau en het fatsoen van de gevestigde politici en partijen.

Sedert die tijd hebben vele politici en partijen, in Nederland en elders, het stempel populist of populistisch opgedrukt gekregen. Sommigen daarvan voldoen mijns inziens inderdaad aan de academische beschrijving, maar de meesten niet. Het zijn natuurlijk meestal geen denkers en filosofen, maar dat geldt net zo goed voor de leiders, leden en stemmers van de “mainstream” partijen. Maar het zijn over het algemeen ook geen tokkies, crazies en extremisten. Wat juist opvalt is hoe gewoon, hoe normaal, hoe doorsnee, hoe burgerlijk ze zijn. Alleen net iets kritischer dan de gemiddelde mens. En net iets moediger.

Zijn deze mensen een gevaar voor de democratische rechtsstaat? De vraag is eigenlijk lachwekkend. Toch hoort men het nogal eens zeggen. Me dunkt dat die inschatting erg werkelijkheidsvreemd is en zelfs hysterisch. Een ziektebeeld dus. Recentelijk hebben we dit ziektebeeld weer mogen meemaken in de Verenigde Staten, waar Donald Trump opnieuw, met een overtuigende meerderheid, tot president is verkozen en zijn tegenstanders zich te buiten gingen en gaan aan de meest bespottelijke voorspellingen –“vuurpeletons”- en vergelijkingen –“Hitler”. Is de meerderheid van de Amerikanen echt zo “deplorable”, zulk “vuilnis” geworden, dat ze voor geen rede meer vatbaar zijn en een razende dictator aan de macht hebben geholpen? Ik zou zeggen: beluister de gesprekken van Joe Rogan met Trump, Musk en JD Vance en volg Robert Kennedy Junior en Tulsi Gabbart op X. Dan gaat het al snel dagen dat het volstrekt anders ligt.

Wat mij nog de grootste zorgen baart is dat de academische theorie van het populisme als gevaar voor de democratische rechtsstaat inmiddels zo ver is doorgedrongen in de krochten van de staat - de “deep state”-, dat die, grotendeels buiten het zicht van de openbaarheid, allerlei maatregelen aan het nemen is tegen de vermeende vijand, onder het motto “weerbare democratie”, met het goedbedoelde oogmerk de democratische rechtsstaat te beschermen, maar daarmee feitelijk bijdraagt aan de ondermijning van diezelfde democratische rechtsstaat.

“Een egoïstische massa, die reageert vanuit de ‘onderbuik’.”

Ik denk dan met name aan de censuur en de bespionering van mensen, die beide een zeer bedenkelijk omvang hebben aangenomen. Bij beide spelen de geheime diensten een hoofdrol. Nu, zelfs een geringe reflectie op de politieke geschiedenis volstaat, om zich in herinnering te roepen dat censuur, bespionering en de grootscheepse inzet van geheime diensten akelig rieken naar dictatuur, zoals we die kennen van Hitler en Stalin. Het is een pad dat je niet moet willen inslaan. Maar we doen het in onze argeloosheid en hysterie wel. ■

DOOR: ANDREAS KINNEGING

Essay

De vraag naar beschaving anno 2024

Sommige woorden zien het licht als paddenstoelen op een warme herfstdag. Andere woorden verdwijnen met stille tred, zij raken in onbruik. Weer andere woorden krijgen simpelweg een negatieve connotatie. Het is opmerkelijk hoe deze waardedegradatie van sommige woorden in zijn werk gaat. Het schijnt ondenkbaar dat een woord als *madeleine* op een gegeven moment in de menselijke geschiedenis een gevoel van afkeer bij ons zal oproepen. Het tegendeel is echter het geval voor het woord *beschaving*.

Wie zich heden ten dagen bedient van het woord *beschaving*, roept bij zijn toehoorders associaties op van onbeschaafdheid, van het brengen van beschaving, van superioriteitsgevoelens, van zendelingen, overheersing, kolonialisme en onderdrukking. Hoewel ik hier niet hoeft te herhalen dat superioriteitsgevoelens, het *brengen* van beschaving, het verspreiden van de ‘blijde boodschap’, kolonialisme, kortom, het onderdrukken van groepen mensen die vanuit welk perspectief dan ook bezien, *minder* zouden zijn dan de groep mensen die hierin als spectator optreedt, moreel verwerpelijk is, vraag ik mij af of het terecht is dat het woord *beschaving* zo’n verschrikkelijke reputatieschade heeft opgelopen. Als de voornoemde associaties evenwel blijken geven van iets wat moreel verwerpelijk is, wat is anno 2024 dan nog de waarde van het woord *beschaving* voor een postkoloniale, van onderdrukking ontdane wereld?

In *An Outpost of Progress* maken wij kennis met Kayerts en Carlier, twee Europeanen, twee ‘pioniers van handel en beschaving’,¹ maar in wezen ‘twee volkomen onbeduidende en onbekwame individuen, wier bestaan alleen mogelijk wordt gemaakt door de hoge mate van georganiseerdheid van beschaafde massa’s.’² Deze figuren worden door Joseph Conrad letterlijk het bos ingestuurd, en komen al gauw tot de ontdekking dat zij zich buiten hun ‘beschaafde wereldje’ maar amper staande weten te houden te midden van de ‘Afrikaanse wildernis’, hetgeen, afgaande op Joseph Conrads eigen ervaringen, vermoedelijk voormalig Belgisch-Congo moet zijn geweest. Aldaar geplaatst door de ‘Grote Beschavende Maatschappij’ is het doel primair: handel drijven met de inheemse bevolking. Wanneer de twee erachter komen dat dat primaire doel niet zal slagen, zakt hen al gauw de moed in de schoenen. Ontmoedigd en ontredderd vinden zij in hun hut een stel oude kranten die daar door hun aan koorts overleden voorganger is achtergelaten. Als onze protagonisten de berichten lezen die in ‘bombastische taal’ spreken over ‘Onze Koloniale Expansie’, voelen zij zich gauw weer tevreden over hun verrichte daden: dragen zij met hun – zij het klein en bescheiden – ‘voorpost van de beschaving’ niet ook bij aan ‘de oprechtheid van het beschavende werk’?³

Maken zij met hun enkele aanwezigheid niet al deel uit van de pioniers ‘die rondgingen om het licht te verspreiden en geloof en commercie brachten naar de donkere plekken op de aardbol’?⁴ Doordrongen van deze bedwelmende, kolonialistische woorden, dromen zij samen over de toekomst: ‘Over honderd jaar ligt hier misschien wel een stad. Kaden en warenhuizen en kazernes en... en... biljartzalen. Beschaving, kerel, en deugdzaamheid... dat soort dingen. En dan zullen mensen lezen dat twee goeie kerels, Kayerts en Carlier, de eerste beschaafde mensen waren die op deze plaats gewoond hebben!’⁵

“Het nobele doel om Afrika enige beschaving bij te brengen”

De inheemse bevolking van die plaats trekt zich echter weinig tot niets van de twee aan, en als de stoomboot die Kayerts en Carlier verbinden met de ‘beschaafde wereld’ steeds langer op zich laat wachten, slinken de voorraden en vermoordt Kayerts zijn compagnon als gevolg van een uit de hand gelopen ruzie om de laatste klontjes suiker. Als de stoomboot dan eindelijk verschijnt en de president-directeur van de Grote Beschavende Maatschappij de ‘zaak van vooruitgang’ komt inspecteren, treft hij Kayerts dood aan, die zich met zijn leren riem verhangen heeft.⁶

Dat Conrad met *An Outpost of Progress* een rake kritiek formuleert op ‘het nobele doel Afrika enige beschaving bij te brengen’,⁷ moge duidelijk zijn. Ook de idee van de beschaafde wereld zelf wordt met ware galgenhumor belachelijk gemaakt: buiten deze ‘beschaafde’ Europese wereld, weten Kayerts, Carlier, noch hun voorganger – tezamen de belichaming van de ‘beschaving’ – zich geen raad en komen allen vroegtijdig aan hun einde. Ondanks het feit dat bovenstaande een afkeuring van de beschavingsideaal en dus het kolonialistische superioriteitsdenken impliceert, geeft het toch – weliswaar impliciet – blijk van de idee dat beschaving gelijk zou staan aan vooruitgang.

Volgens Carlier, de belichaming van beschaving, komt de beschaving die zich over honderd jaar ter plaatse ontwikkeld zal hebben immers neer op ‘commercie’, ‘stad’, ‘kaden’, ‘warenhuizen’, ‘kazernes’ en ‘biljartzalen’.⁸ Is dat, het gelijkstellen van beschaving aan (materiële) vooruitgang, nu wat wij anno 2024 onder beschaving dienen te verstaan?

In een in 1836 verschenen essay, getiteld *Civilization*, stelt John Stuart Mill dat beschaving niet dient te worden opgevat als vooruitgang of een bevordering van algemene aard,⁹ zoals dat impliciet ten grondslag ligt aan Conrads *An Outpost of Progress*. Volgens Mill is beschaving slechts het tegenovergestelde van barbarij.¹⁰ Bij barbarij ontbreekt het aan een systematisch gebruik van de collectieve kracht van de samenleving om individuen te beschermen tegen schade van elkaar: eenieder vertrouwt op zijn eigen kracht of sluwheid en wanneer hij daarin faalt, zit hij meestal zonder middelen.¹¹ In barbaarse gemeenschappen leeft eenieder voor zich: behalve in toestand van oorlog, zien wij geen ‘gezamenlijk handelen uitgevoerd door de vereniging van velen’. Evenmin genieten barbaren van de aanwezigheid van anderen. Wanneer wij derhalve mensen aantreffen die in grote groepen samen handelen voor een gemeenschappelijk doel en vreugde ervaren bij deze sociale interacties, spreekt men van *beschaving*.¹²

Het mag geen verbazing heten dat Mill, die samen met Jeremy Bentham de grondleggers vormen van het utilisme, de beschaving opvat als een groep die samen handelt voor een gemeenschappelijk *doel*. Het utilisme veronderstelt immers kortweg de idee dat moreel handelen al het handelen betreft dat bijdraagt aan het grootste geluk voor het grootste aantal mensen. Mills beschavingsopvatting zegt echter niet wat dit doel precies inhoudt.

Het kan goed mogelijk zijn dat het grootste geluk voor het grootste aantal mensen betekent dat een grote groep mensen gemeenschappelijk werkt aan het doel: het uitroeien van een religieuze of etnische minderheid, en daarbij – nu wordt Mills beschavingsopvatting luguber – tijdens deze sociale interacties een gevoel van ‘vreugde’ ervaart.

Nog voor dat de tweede wereldoorlog ten einde kwam, had ‘den grooten Nederlander’ Johan Huizinga, zijn postuum te verschijnen boek *Geschonden wereld* reeds persklaar.¹³ De bekende historicus en cultuurfilosoof, voelde, ondanks zijn voornemen rond het zeventigste levensjaar niet meer werkzaam te zullen zijn, de urgentie zich uit te laten over een fenomeen dat hem, te midden van alle gruwelijkheden die de oorlog met zich bracht, zorgen baarde: de (on)mogelijkheid op een herstel van beschaving.

Zo stelt hij zich in de inleiding de ‘beklemmende’ vraag: ‘zal aan het einde van zooveel verschrikkingen deze geschonden en verminkte wereld aanstonds gereed staan voor een nieuwen opbloei van echte en edele beschaving?’¹⁴

‘Echte’ en ‘edele’ beschaving.

Opnieuw wordt hier opgemerkt dat men dergelijke woorden niet meer lezen kan zonder zich te betrappen op gevoelens van ongemak. Ongemak omtrent de hooghartigheid die deze bijvoeglijke naamwoorden veronderstellen. Het bestaan van een ‘echte en edele’ beschaving veronderstelt immers evengoed het bestaan van een *onechte*, een *onedele* beschaving. Dergelijke adjectieven geven blijk van de zo eerder genoemde gevoelens van superioriteitsdenken, van een stelsel van hogere en lagere beschavingen, van beter en minder, van beschaving *versus* barbarij.

Het probleem van in waarde gedegradeerde woorden is dat men geneigd is op zoek te gaan naar alternatieven voor hetgeen men verlangt de *werkelijke* betekenis te zijn van dit reeds besmukte woord. Zo zou *cultuur* een vervanging kunnen vormen van wat men eigenlijk met beschaving wil uitdrukken. En hoewel Huizinga het woord cultuur en beschaving gebruikt al naar het hem te pas komt,¹⁵ is het maar de vraag in hoeverre cultuur echt inwisselbaar is voor het woord beschaving. Cultuur is volgens Huizinga immers een ‘abstractie, een qualificatie door ons gegeven van een historische samenhang’.¹⁶ Daarnaast blijft ‘de voorstelling van cultuur als geheel onvast en onomlijnd.’ Daarnaast zal onze voorstelling van cultuur verbonden blijven aan ‘verworvenheden op esthetisch gebied, aan voortbrengselen van kunst en letteren.’

En het is deze koppeling aan verworvenheden op esthetisch gebied die het beschavingsbegrip ernstig tekortdoet. Beschaving is immers meer dan het schone alleen. Heeft beschaving niet ook van doen met welgemanierdheid, welopgevoed gedrag en beschaafde manieren in het algemeen? Ziet de vraag naar beschaving niet ook op de vraag hoe wij mensen met elkaar om willen gaan? En op welke wijze, welke manier dit dient te gebeuren?

Eerstejaars rechtenstudenten wordt bijgebracht dat mensenrechten *onvervreemdbaar* zijn, dat wil zeggen, rechten die bij eenieder zijn aangeboren, en op grond van de natuur van zijn mens-zijn hen niet kan worden ontnomen.¹⁷ Deze voornoemde rechten werden voor het eerst – *de Magna Carta, La Déclaration des droits de l’homme et du citoyen* en andere historische voorgangers daargelaten – in 1948 opgetekend in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*.

De aanleiding voor het opstellen hiervan was dezelfde als die voor het schrijven van *Geschonden wereld*: ‘overwegende, dat de terzijdestelling van en minachting voor de rechten van de mens geleid hebben tot barbaarse handelingen’, aldus de preambule.

Waar barbaarse handelingen bestaan, moeten ook niet-barbaarse handelingen bestaan, beschaafde handelingen. Was niet het opstellen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens de *eerste universele handeling van beschaafdheid*? Voor het eerst werd erkend dat staten, dat individuen zich moeten weerhouden van waarlijk barbaars, mensonwaardig handelen. Voor het eerst in de geschiedenis had de mens zichzelf ten doel gesteld beschaafd te zullen handelen en bond zich aan dit voornemen door het eens en voor altijd op te tekenen.¹⁸ Dat zij de medemens niet als middel, maar als doel op zichzelf heeft te beschouwen, ongeacht etnische, sociaal-politieke, religieuze, of culturele verschillen. Dat zij de medemens als ‘lid van een mensengemeenschap’¹⁹ heeft te erkennen. Dat de mens te allen tijde een minimaal recht heeft: het recht mens te zijn.

Dat het hebben van een recht op mensenrechten tot een loutere denkoefening verwordt zodra een rechtssubject niet meer behoort tot een juridisch-politieke gemeenschap, werd echter reeds duidelijk in Hannah Arendts *The Perplexities of the Rights of Man*.²⁰ Als vrouw die zelf eens gedwongen werd stateloos door Europa te zwerven, wist Arendt als geen ander dat op het moment dat een individu geen eigen overheid meer heeft en dus moet terugvallen op zijn eigen minimale rechten, er geen enkele autoriteit is die deze rechten beschermt en er geen enkele institutie bereid is deze rechten te garanderen.²¹ Voor hen die niet meer behoren tot welke soevereine natiestaat dan ook, blijken de mensenrechten onafdwingbaar.²² Samen met hun nationaliteit verliezen staatlozen daarmee niet alleen hun thuis, maar ook hun overheidsbescherming; zij verliezen hun wettelijke status niet enkel in hun voormalige staat, maar in *alle* staten.²³

“Om in aanmerking te komen voor minimale rechten dient de ontheemde vreemdeling dus te bewijzen dat hij niet in het bezit is van documenten die bewijzen dat hij een nationaliteit bezit.”

Hoewel Nederland sinds het verschijnen van Arendts essay partij geworden is bij twee VN-verdragen over staatloosheid,²⁴ en sinds 2023 een Wet vaststellingsprocedure staatloosheid kent, lijkt het door Arendt aangekaarte probleem nog steeds aanwezig te zijn. Terwijl mensen die overtuigend hebben aangetoond staatloos te zijn sinds de inwerkingtreding van de voornoemde wet een reisdocument kunnen aanvragen en via een versoepelde regeling Nederlander kunnen worden,²⁵

heeft een *nieuwe*, rechteloze groep mensen zich gevormd: ‘nationaliteit onbekend’. Het verschil tussen de laatste groep en de groep staatlozen is volgens de website van de rijksoverheid dat de meeste vreemdelingen wél een nationaliteit hebben: ‘zij hebben alleen geen documenten om dat te bewijzen’.²⁶ Om in aanmerking te komen voor minimale rechten dient de ontheemde vreemdeling dus te *bewijzen* dat hij niet in het bezit is van documenten die bewijzen dat hij een nationaliteit bezit.

Het mag inmiddels geen verbazing meer heten dat het huidige kabinet met zijn ‘strengste asielbeleid ooit’ de jacht op de laatstgenoemde groep officieel geopend heeft. Zo wordt nog eens herhaald dat het kabinet in zijn regeerprogramma het plan heeft opgenomen om de bewijslast om aan te tonen dat recht op asiel bestaat ‘maximaal bij de asielzoeker gelegd’ wordt, ‘zodat het niet aan de IND is om aan te tonen dat iemand geen recht heeft om hier te blijven’.²⁷ Ook wil het kabinet de mogelijkheden voor de IND om een aanvraag te weerleggen verruimen, door onder andere mogelijk te maken om telefoons en andere gegevensdragers uit te lezen.²⁸ Daarnaast beoogt het kabinet de rechtsbijstand bij asielaanvragen zo veel mogelijk te beperken.²⁹

Is de vraag naar beschaving anno 2024 niet de vraag naar onze omgang met onze medemens? Niet onze juridische, maar onze *feitelijke* omgang. Juridisch gezien kan het probleem van de staatloosheid en dus Arendts zorgen over het *hebben* van rechten met de Wet vaststellingsprocedure staatloosheid eindelijk zijn opgelost, feitelijk is deze groep staatlozen slechts van een nieuw juridisch jasje voorzien. Als de mens geen beschaafde omgang met zijn medemens *wil*, zal deze er feitelijk ook nooit komen, elk juridisch streven ten spijt.

In dat licht bezien, lijkt het erop alsof de notie van beschaving anno 2024 niets aan relevantie heeft ingeboet. Juist nu lijkt de notie van beschaving van groot belang: niet het vooruitgangdenken, niet het superioriteitsdenken, maar het denken in termen van medemenselijkheid en menswaardigheid dient als hoogste ideaal ons sociaal-politieke handelen te doordeseinen.

Wij moeten beschaafd willen zijn. Beschaving dient een strevenswaardig ideaal te zijn. Wij, als gemeenschap, moeten onze medemens willen blijven zien als mensen en niet als wilden: is het niet juist ditgene wat een gemeenschap beschaafd doet heten?³⁰ ■

Het Amerikaanse stemrecht: (niet) elke stem, telt!

DOOR: SJOUKJE KRAAK

Het stemrecht is een fundamenteel mensenrecht en vormt de ruggengraat van een democratische samenleving. Volgens artikel 21 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) heeft men het recht om invloed uit te oefenen op het bestuur van het land. Dit wordt bewerkstelligd via het stemrecht, waarbij de ‘wil van het volk’ wordt geuit, hetgeen het gezag van de overheid legitimeert. Hiervoor is het noodzakelijk dat er periodieke, *eerlijke verkiezingen* worden gehouden, waarbij men een *gelijkwaardig kiesrecht* toekomt. Toch blijkt dat er zelfs in de Verenigde Staten, dat zichzelf presenteert als het baken van democratie, veel kanttekeningen te plaatsen zijn bij deze idealen. Door het Amerikaanse kiesstelsel, discriminerende stemwetten en uitspraken van het Amerikaanse Hooggerechtshof te analyseren, wordt duidelijk dat niet elke stem even zwaar weegt en niet alle kiespraktijken eerlijk verlopen.

“Democracy and human rights are inseparable. We cannot have the one without the other.” - Nelson Mandela

Het kiesstelsel: one man, not one vote

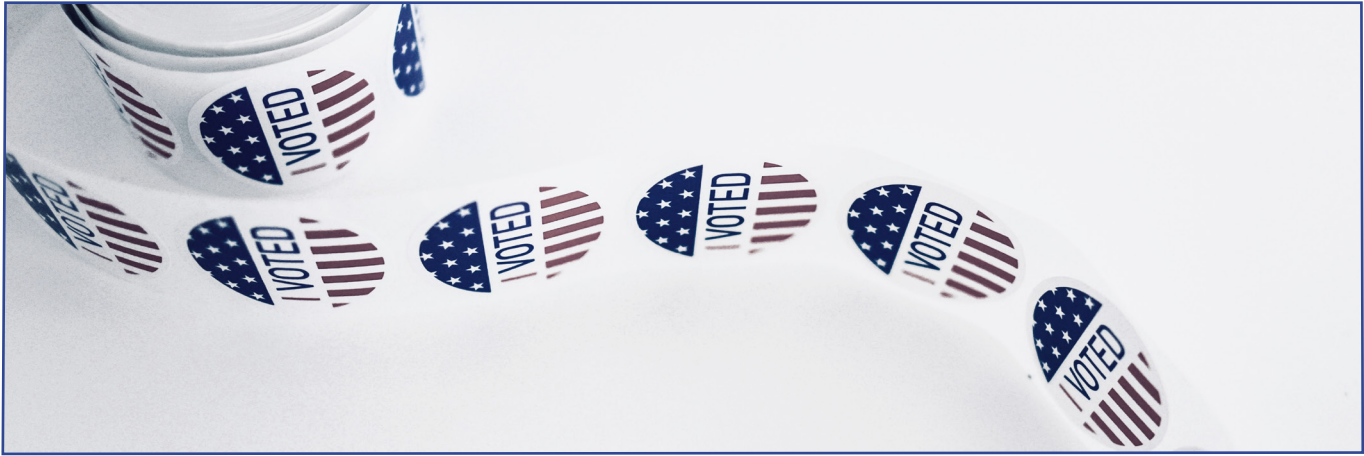
Een Amerikaanse presidentskandidaat die de meeste stemmen, de *popular vote*, behaalt maar minder kiesmannen dan de tegenstander wint, heeft pech: het presidentschap wordt namelijk beslist door het Kiescollege. Kort gezegd komt het erop neer dat de president niet wordt gekozen door de kiesgerechtigde, maar door kiesmannen die per staat worden aangewezen op basis van de verkiezingsresultaten. Het Kiescollege bestaat uit 538 kiesmannen, verdeeld over alle staten. Het aantal kiesmannen per staat wordt bepaald door (i) het aantal leden van het Huis van Afgevaardigden (afhankelijk van de bevolkingsomvang van de staat) en (ii) het aantal senatoren (altijd twee per staat, ongeacht de bevolkingsgrootte). Je hoeft geen rekenwonder te zijn om te begrijpen dat dit leidt tot een onevenredige verdeling van kiesmannen over de verschillende staten.

Ter illustratie: Wyoming heeft drie kiesmannen voor een bevolking van 581.075, terwijl Texas er 38 heeft voor 29.087.070 inwoners (gegevens van 2021). Dit betekent dat een kiesman in Wyoming 193.691 mensen representeert, terwijl een kiesman in Texas 765.450 mensen representeert. Conclusie: een stem in Wyoming weegt bijna vier keer zo zwaar als een stem in Texas, wat leidt tot een oververtegenwoordiging van kleinere staten in het Kiescollege.

De presidentskandidaat met de meeste stemmen in een staat bemachtigt alle kiesmannen van die staat, kort gezegd: *the-winner-takes-all*. Hierdoor gaan alle stemmen op de andere kandidaat ‘verloren’. Dit fenomeen was duidelijk zichtbaar bij de presidentsverkiezingen van 2016, toen Hillary Clinton 65.844.610 stemmen (48,2 procent van de stemmen) kreeg en Donald Trump 62.979.636 stemmen (46,1 procent van de stemmen). Toch was Trump de grote winnaar. Hoe?

Hier komen we bij het volgende gebrek in het huidige Amerikaanse kiesstelsel: *gerrymandering*. Dit houdt in dat de grenzen van kiesdistricten worden hertekend om in bepaalde regio’s meer stemmen te winnen en daardoor meer kiesmannen te behalen. In plaats van kiezers de macht te geven om hun vertegenwoordigers te kiezen, keert gerrymandering dit proces om: politici kiezen hun kiezers. Dit gebeurde ook in 2016 doordat Trump in veel staten met een slechts gering verschil de sterkste kandidaat was en hierdoor veel kiesmannen binnenhaalde. Voor de Democraten voelde de verkiezingsuitslag als oneerlijk: meer stemmen, maar minder kiesmannen. Kunnen ze hier iets tegen doen? Kunnen ze naar de rechter stappen? In *Rucho v. Common Cause 2019* oordeelde het Amerikaanse Hooggerechtshof dat gerrymandering een “politieke vraag” was die niet toekomt aan de rechter. Dit betekende dat staten vrij spel kregen om kiesdistricten te tekenen op manieren die hun politieke meerderheden consolideerden.

Naast gerrymandering spelen *swing states* ook een belangrijke rol in de verkiezingsstrategie van kandidaten. De gehele verkiezingscampagne is op deze staten afgestemd.

Dit zijn staten waarvan het nog niet vaststaat of deze blauw (Democratisch) of rood (Republikeins) zullen kleuren. De winst in deze staten is cruciaal, met als gevolg dat alle aandacht en campagnemiddelen naar deze regio's gaan. Dus een stem in een swing state is meer waard. Dit versterkt bovendien de politieke polarisatie in het land. Om deze staten 'over de lijn te trekken', nemen beide partijen extreme standpunten in en proberen ze de andere kandidaat in een kwaad daglicht te stellen, hetgeen leidt tot het verdwijnen van 'het midden'.

Stemwetten: discriminerend

Niet alleen het Amerikaanse kiesstelsel kent structurele ongelijkheden, maar ook praktijken die erop gericht zijn om bepaalde groepen kiezers te ontmoedigen of te verhinderen hun stem uit te brengen zitten historisch diep geworteld in het systeem. *Voter suppression* is echter geen historisch fenomeen, het neemt ook moderne vormen aan.

Tussen 1880 en 1965 golden in bepaalde – voornamelijk zuidelijke – deelstaten van de Verenigde Staten de *Jim Crow-wetten*, ook wel segregatiewetten genoemd. Door allerlei obstakels op te nemen in de wetgeving werden Afro-Amerikanen uitgesloten van het stemproces, zoals geletterdheidstests, eigendomsvereisten en poll taxes.

Ondanks dat de federale grondwet geen discriminatie meer toestond, werd in *Plessy v. Ferguson 1896* segregatie onder het principe van “separate but equal” gelegitimeerd. De uitspraak had niet alleen gevolgen voor de toegang tot openbare voorzieningen, maar ook gescheiden en discriminerende stempraktijken. Hoewel *Plessy v. Ferguson 1896* niet direct op een stemrecht kwestie zag, werd de uitspraak gebruikt als juridische basis om segregatie in het hele openbare leven, inclusief verkiezingen, te rechtvaardigen.

In *Brown v. Board of Education 1954* maakte het Amerikaanse Hooggerechtshof een einde aan zijn eigen “separate but equal” doctrine, wat de weg naar gelijkwaardig stemrecht opende. Echter werd er pas in 1965 definitief een streep gezet door de *Jim Crow-wetten* toen de *Voting Rights Act of 1965* in werking trad.

Toch bleek dit uiteindelijk minder definitief dan gedacht. Section 4(b) van de *Voting Rights Act of 1965* bevatte een formule die bepaalde welke staten en rechtsgebieden onderworpen moesten worden aan een extra federale controle, vanwege hun geschiedenis van rassendiscriminatie bij verkiezingen. Deze – voornamelijk zuidelijke – staten moesten onder andere voorafgaand toestemming krijgen van de federale rechtbank om hun stemwetten en -procedures te wijzigen. In *Shelby County V. Holder 2013* werd dit vereiste echter aan de kant geschoven. Het Amerikaanse Hooggerechtshof oordeelde dat de omstandigheden sinds de jaren '60 en '70, toen de Voting Rights Act werd ingevoerd, drastisch waren veranderd en de formulering ‘verouderd’ was. Hoewel de *Voting Rights Act of 1965* een belangrijke rol speelde op de weg naar een gelijkwaardig stemrecht, heeft deze uitspraak flinke obstakels op de weg gelegd.

Eenandernieuw obstakel zijn de *felony disenfranchisement-wetten*. In 48 van de 50 Amerikaanse staten betekent dit dat mensen die zijn veroordeeld voor een zwaar misdrijf en hun tijd in de gevangenis hebben uitgezeten enkele burgerrechten verliezen, waaronder hun stemrecht. Met als gevolg dat meer dan zes miljoen Amerikanen hun stem niet uit mochten brengen bij de presidentsverkiezingen afgelopen november. Voornamelijk de zwarte bevolking wordt hierdoor geraakt. Tijdens de verkiezingen van 2020 konden bijvoorbeeld in de staat Florida 15 procent van de Afro-Amerikanen niet stemmen door de *felony disenfranchisement-wetten*, vergeleken met 6 procent van de blanke Amerikaanse bevolking.

Dit kan aanzienlijke invloed hebben op de verkiezingsuitslag, aangezien de Democratische Partij doorgaans veel stemmen ontvangt vanuit de Afro-Amerikaanse bevolkingsgroep. Zo kreeg voormalig president Barack Obama circa 85 procent van de stemmen van deze bevolkingsgroep.

Van *Jim-Crow* naar *felony disenfranchisement* wetgeving: voter suppression zal niet verdwijnen zolang een democratie niets meer is dan een dictatuur van de meerderheid, waar eenenvijftig procent van de bevolking de rechten van de andere negenenveertig procent kan afnemen.

“Democracy is two wolves and a lamb voting on what to eat for lunch.”

Super PACs: money equals power

Een presidentskandidaat kan een nog zo briljante strategie hebben, zonder geld komt men in de Verenigde Staten niet ver. De stem van kapitaalkrachtige actoren weegt zwaarder dan die van de individuele kiezer. Deze invloed werd aanzienlijk versterkt door de uitspraak *Citizens United v. Federal Election Commission 2010*: bedrijven en andere entiteiten mogen sindsdien onbeperkt doneren aan politieke campagnes. Volgens het Hoogerechtshof zou een beperking op uitgaven door dergelijke organisaties een schending van het recht op vrijheid van meningsuiting zijn, zoals gegarandeerd door het Eerste Amendement van de Grondwet. Wel moeten deze donaties onafhankelijk van de kandidaten zelf blijven. Dit leidde tot de oprichting van *Super PACs* (Political Action Committees) die onbeperkte hoeveelheden geld kunnen inzamelen en uitgeven om verkiezingscampagnes te ondersteunen zonder directe samenwerking met de kandidaten. Ondertussen zijn zowel Republikeinen als Democraten sterk afhankelijk geworden van deze machtige donoren, waardoor politici steeds meer geneigd zijn om de belangen van hun grootste geldschieters boven die van hun kiezers te stellen.

Ook bij de recentste presidentsverkiezingen speelde geld weer een centrale rol. Techmiljardair Elon Musk voerde zelfs een ‘winactie’ uit: twee weken voor de verkiezingen kondigde hij aan dat hij één miljoen dollar zou schenken aan een willekeurige stemmer uit Pennsylvania. Om deel te nemen moesten kiezers een petitie ondertekenen, wat Musk de mogelijkheid gaf om gegevens te verzamelen van een grote groep potentiële Trump-stemmers. Deze groep kon hij vervolgens aansporen om te stemmen – natuurlijk met de impliciete boodschap om op Trump te stemmen, aangezien Musk openlijk zijn steun voor de Republikeinen heeft uitgesproken.

Kan dit door de beugel? In de Verenigde Staten is het verboden om stemgerechtigden te betalen om hun stem uit te brengen. Men mag niet alleen zelfstandig bepalen op *wie* men stemt, maar ook *of* men stemt. Echter, formeel gezien betaalde Musk mensen om de petitie te ondertekenen, niet om op de Republikeinse kandidaat te stemmen. Bovendien werd in de petitie expliciet benadrukt dat ondertekenaars trouw beloven aan het Eerste en Tweede Amendement van de Grondwet, waarmee zij hun steun voor vrijheid van meningsuiting en wapenbezit bevestigen. Het komt niet als een verrassing dat hierover reeds een rechtszaak is gevoerd. Het oordeel van de rechter in Philadelphia is echter meer verrassend. Musk mag van de rechter doorgaan met zijn actie, omdat Musk het geld niet rechtstreeks maar indirect via een politiek actiecomité aan de kiezers geeft. Dat de winnaars Trump-aanhangers zijn doet er niet toe nu iedereen een gelijke kans maakt op het geld. Of dat écht ‘gelijk’ is moeten we maar aannemen.

“Money equals power; power makes the law; and law makes government.”
- Kim Stanley Robinson

Nepnieuws: attention is the new currency

Tegenwoordig is de ‘aandacht’ van de kiezer misschien nog wel meer waard dan geld. De media hebben grote invloed op de verkiezingen. Ten eerste als informatieverstrekking functie: ze brengen de standpunten en beleidsplannen van kandidaten onder de aandacht van het publiek. De media bepaalt dan ook welke onderwerpen aandacht krijgen en welke niet. Door de komst van sociale media hebben kandidaten hiernaast ook steeds meer direct contact met kiezers. Dit biedt echter ook de mogelijkheid om eenvoudig misleidende informatie en ‘nepnieuws’ te verspreiden.

Het fenomeen nepnieuws was voor het eerst een centraal discussiepunt bij de verkiezingsuitslag van 2016. Met alle schijnwerpers gericht op *Cambridge Analytica*.

Het bedrijf gebruikte zonder toestemming persoonlijke gegevens van miljoenen Facebook-gebruikers om gerichte politieke advertenties te maken, gebaseerd op misleidende of ronduit valse informatie. Cambridge Analytica werkte nauw samen met de Trump-campagne en gebruikte psychografische profielen om twijfelende kiezers te beïnvloeden.

Kan dit zomaar? Hoewel het niet tot een rechtszaak kwam, trof Facebook in 2019 een schikking van vijf miljard dollar met de Federal Trade Commission (FTC). Opvallend genoeg had deze boete enkel betrekking op privacyschendingen en niet op de indirecte inmenging in het democratische proces. De consequenties voor het kiesrecht zijn namelijk zorgwekkend. Ten eerste ondermijnt de verspreiding van nepnieuws de mogelijkheid van burgers om zelfstandig en juist geïnformeerd politieke keuzes te maken. Ten tweede creëert het een ongelijk speelveld, waarin grote bedrijven en politieke partijen met toegang tot geavanceerde technologie en big data de verkiezingsuitkomst naar hun hand kunnen zetten.

Al eerder concludeerden we dat het uitgangspunt ‘one man, one vote’ in de Verenigde Staten niet opgaat. Nu kunnen we daar ook aan toevoegen dat het twijfelachtig is of kiezers daadwerkelijk *zelfstandig* hun stem bepalen op basis van juiste informatie.

Hertellingen: ongereguleerd

In de Verenigde Staten spelen hertellingen van stemmen een cruciale rol bij het waarborgen van eerlijke verkiezingen, vooral in situaties waarin de uitslag extreem dicht bij elkaar ligt. In theorie biedt het hertellen van stemmen de mogelijkheid om fouten te corrigeren en de juiste winnaar aan te wijzen. In de praktijk gaan hertellingen echter vaak gepaard met beschuldigingen van manipulatie en fraude, wat het vertrouwen in het verkiezingsproces ondermijnt.

Tijdens de presidentsverkiezing van 2000 werd de strijd tussen George W. Bush en Al Gore besloten op grond van een uiterst gering verschil in het aantal stemmen in de staat Florida. Dit leidde tot meerdere hertellingen en rechtszaken. Uiteindelijk kwam het Hooggerechtshof met een oordeel in *Bush v. Gore 2000*. De handmatige hertellingen werden in verschillende districten op verscheidene manieren verricht, hetgeen volgens het Hooggerechtshof een schending van het Viertiende Amendement van de Grondwet inhield. Dit amendement garandeert rechtszekerheid en gelijke behandeling. Omdat de deadline voor het bevestigen van de verkiezingsuitslagen naderde, werden de hertellingen stopgezet, waarmee Bush de overwinning behaalde.

Hoewel het Hooggerechtshof hier de *gelijkheid* van het stemrecht probeerde te beschermen, leidde de beslissing tot een onvolledige hertelling en een verkiezingsuitslag die door velen als *oneerlijk* werd ervaren. Een flexibeler termijn voor het afronden van hertellingen had wellicht bijgedragen aan een eerlijker proces.

Andersom: wetgever herstelt rechter

In 2021 nam het Huis van Afgevaardigden twee belangrijke wetsvoorstellen aan die, indien goedgekeurd door de Senaat en ondertekend door de president, kunnen zorgen voor een bredere en eerlijkere toegang tot het stemrecht in de Verenigde Staten. Ten eerste beoogt de *John Lewis Voting Rights Advancement Act* de gevolgen van de uitspraak *Shelby County v. Holder 2013* te herstellen. In die zaak schrapte het Hooggerechtshof het ‘preclearance-vereiste’. De nieuwe wet herstelt dit vereiste en breidt het zelfs uit naar het hele land, zodat elke staat aan toestemming van de federale overheid is onderworpen voordat er veranderingen in het stemrecht kunnen worden aangebracht. Ten tweede tracht de wet gerrymandering aan te pakken. Het Hooggerechtshof oordeelde in *Rucho v. Common Cause 2019* dat gerrymandering een politieke kwestie en geen zaak is voor de rechterlijke macht. De wetgever grijpt hier zijn kans. Door federale richtlijnen op te stellen zou gerrymandering moeten worden tegengegaan.

Daarnaast richt de *For the People Act* zich op bredere hervormingen die de toegankelijkheid, gelijkheid en eerlijkheid van het Amerikaanse kiesstelsel moeten verbeteren. Zo voorziet het voorstel in automatische kiezersregistratie, waardoor minderheden en jongeren – groepen die vaker registratieproblemen ervaren – eenvoudiger hun stem kunnen uitbrengen.

Ook wordt het stemrecht van ex-gedetineerden die hun straf hebben uitgezeten hersteld, wat naast eerlijke representatie bijdraagt aan re-integratie in de samenleving. In tegenstelling tot de *John Lewis Voting Rights Advancement Act* bevat het voorstel harde maatregelen tegen gerrymandering: het voorstel verbiedt het tekenen van kiesdistricten op basis van politieke voorkeuren en bevordert objectieve criteria voor een eerlijke district indeling. Ten slotte beperkt de *For the People Act* de invloed van grote donateurs op verkiezingscampagnes. Door meer transparantie en strengere regels wordt er geprobeerd de gevolgen van de zaak *Citizens United v. Federal Election Commission 2010* in te dammen.

Conclusie: unfair and unequal

De Verenigde Staten presenteert zichzelf als het baken van democratie. Vanaf het moment van haar oprichting omarmde zij de rol van revolutionair voorbeeld: een land zonder koning, waarin de macht ligt bij het volk en waar vrijheid en gelijkheid boven alles staan. Deze democratische idealiteit sluit niet aan bij de juridische realiteit. Hoewel het land zonder twijfel een enorme invloed heeft gehad op de democratisering van de westerse wereld, wijzen huidige praktijken zoals gerrymandering, discriminerende stemwetten en super PAC's op een scheefgegroeide democratie.

Zowel rechter als wetgever proberen de gebreken in het huidige kiessysteem recht te trekken, maar dit lijkt meer op een oneindig spelletje overgooien zonder échte verbetering. De hoogste rechter schaft discriminatoire stemwetten die door de wetgever waren vastgesteld af, maar maakt tegelijkertijd onbeperkte donaties en gerrymandering mogelijk. Ook de wetgever probeert met nieuwe wetsvoorstellen deze ondermijnende rechterlijke uitspraken terug te draaien. In plaats van een gezamenlijke inspanning om een eerlijk en rechtvaardig kiesproces te waarborgen, lijkt de interactie tussen rechter en wetgever meer op een spel van tegenstellingen, waarbij elke poging tot verbetering telkens weer wordt geërodeerd door de tegenstrijdige acties van de andere partij.

Uiteindelijk wordt het duidelijk dat zonder een fundamentele herziening van zowel de juridische als de politieke structuur, het oneindige spel tussen wetgever en rechter slechts een schijnvertoning blijft, zonder echte vooruitgang naar een gelijkwaardige stem en eerlijke verkiezingen. ■

“The vote is precious. It is almost sacred. It is the most powerful non-violent tool we have in a democracy.” - John Lewis

De tonnageregeling in haar internationale context: is de forfaitaire regeling nog wel genoeg?

DOOR: SABINE PENNING

In de nasleep van de Box 3-arresten heeft het forfaitair vaststellen van inkomsten een allesbehalve positieve connotatie gekregen. Toch zijn er ook wettelijke regelingen waarbij het forfaitair berekenen van het belastbaar inkomen bijzonder gunstig uit kan pakken voor de belastingplichtige. Dit geldt bijvoorbeeld voor de tonnageregeling, stelde de NOS vast: dankzij dit regime kunnen ondernemers in de zeescheepvaart hun verschuldigde belasting fors verlagen.³¹ Toch doet de wereldwijde groei in de internationale zeevaartindustrie de vraag rijzen: is de regeling nog wel voordelig genoeg?³² Of zijn er verdere fiscale faciliteiten nodig om de toekomst van de Nederlandse maritieme sector veilig te stellen?

De tonnageregeling is vastgelegd in art. 3.22 – 3.24 Wet IB 2001. De belastingplichtige die kiest voor het tonnageregime, berekent de belastbare winst per dag door de nettotonnage van het schip te vermenigvuldigen met een door de Belastingdienst vastgesteld bedrag.³³ Over de eerste 1000 nettoton betaalt de belastingplichtige bijvoorbeeld €9,08 per 1000 nettoton, over de volgende 9000 ton is het bedrag weer € 6,81 per 1000 nettoton, voor de volgende categorie geldt weer een ander tarief, en ga zo maar door.³⁴ Het bedrag per 1000 nettoton gaat omlaag, omdat er vaak meer winst wordt gemaakt door gespecialiseerde schepen met een kleiner laadvermogen.³⁵

De tonnageregeling is met name voordelig voor de belastingplichtige die veel winst maakt. Wordt er geopteerd voor het tonnageregime, dan wordt er immers geen belasting meer betaald over de daadwerkelijke winst, maar alleen nog over de forfaitair bepaalde winst.³⁶ Voor een verliesgevende onderneming pakt de tonnageregeling minder gunstig uit: op grond van de forfaitaire berekening wordt er geacht altijd belastbare winst te zijn.³⁷ Belastingplichtigen kunnen niet per jaar bepalen welk regime hun het beste uitkomt: wie in het eerste jaar opteert voor de tonnageregeling, moet de komende 10 jaar zijn winst forfaitair bepalen.³⁸ Andersom moet de belastingplichtige die voor het normale regime heeft gekozen, ook 10 jaar lang belasting betalen over de daadwerkelijk behaalde omzet.³⁹

Naast de aanzienlijke voordelen voor de winstgevende ondernemer, biedt de tonnageregeling ook andere pluspunten. Ten eerste biedt de regeling veel zekerheid, zowel aan de belastingplichtige als de inspecteur: de belastbare winst is eenvoudig te berekenen en het van toepassing zijnde regime staat bovendien voor een periode van 10 jaar vast.⁴⁰

Zolang de tonnageregeling van toepassing is, weet de Belastingdienst dat er altijd belastinginkomsten zullen zijn, ook wanneer het bedrijf in kwestie verlies draait.⁴¹ Maar ook het feit dat winstmakende bedrijven minder belasting verschuldigd zijn, kan economie en maatschappij ten goede komen: zo bouwen scheepvaartondernemingen financiële buffers op waarmee zij onder andere hun technieken kunnen innoveren.⁴²

De belangrijkste reden voor het invoeren van het regime blijkt echter uit de Memorie van Toelichting bij de regeling uit vergaderjaar 1995-1996.⁴³ Steeds minder zeescheepvaartondernemers bleven in Nederland, omdat zij elders meer fiscale tegemoetkomingen konden krijgen.⁴⁴ De maritieme sector is hier van nature extra gevoelig voor, omdat schepen en hun bijbehorende ondernemingen wereldwijd actief zijn en niet afhankelijk zijn van lokale voorzieningen, waardoor zij makkelijk hun basis kunnen verplaatsen.⁴⁵ De tonnageregeling moest voorkomen dat deze ondernemingen zouden blijven uitwijken naar het buitenland waardoor werkgelegenheid in Nederland verloren zou gaan.⁴⁶

Een bijkomend voordeel van de tonnageregeling is dat belangrijke technische kennis met betrekking tot de scheepvaartindustrie behouden blijft.⁴⁷

Nu is de vraag: heeft de tonnageregeling haar doel bereikt? Of is er meer nodig om Nederland staande te houden in de steeds internationaler georiënteerde maritieme sector? Als het aan de Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reders ligt, moet de regeling hoe dan ook worden uitgebreid. De KVNVR wijst erop dat het regime niet vaak genoeg wordt bijgewerkt, waardoor nieuw ontwikkelde schepen geen toegang hebben tot de fiscale faciliteit.⁴⁸ Daarom betoogt de KVNVR dat de regeling niet meer afhankelijk moet worden gemaakt van de gebruikte techniek, zodat ook nieuw ontwikkelde schepen gelijk kunnen profiteren van het belastingvoordeel.⁴⁹

Uit een rapport van Deloitte blijkt ook dat er meer nodig is om de positie van Nederland in de mondiale zeescheepvaartindustrie te verstevigen.⁵⁰ In het onderzoek valt te lezen dat de Nederlandse vloot is gekrompen tussen 2014 en 2020, terwijl er juist een toename heeft plaatsgevonden in landen met lagere kosten.⁵¹ Daar komt nog bij dat het hoge niveau van de Nederlandse zeescheepvaart niet langer uniek is, waardoor ondernemers sneller voor andere, financieel voordeligere landen zullen kiezen.⁵²

Betekent dit dat de tonnageregeling dan helemaal niet werkt? Dat is ook weer niet het geval: ondervraagden lieten weten dat Nederland zeker aan concurrentiekracht zou verliezen als de regeling zou worden afgeschaft.⁵³ De tonnageregeling moet dus blijven, concludeert Deloitte.⁵⁴ Net als de KVNVR geeft het rapport aan dat het toepassingsbereik van het regime te beperkt is.⁵⁵ Niet alleen vervoersschepen, maar ook schepen met andere functies moeten gebruik kunnen maken van de tonnageregeling, stelt het rapport.⁵⁶

Helaas is het niet zo eenvoudig om het tonnageregime te verbreden. Ten eerste heeft het kabinet niet de volledige vrijheid om het regime zelf in te vullen: Nederland is namelijk gebonden aan de regels van de EU over het verlenen van staatssteun.⁵⁷ Daarnaast is het ook maar de vraag of de overheid over voldoende middelen beschikt om de belastinginkomsten uit de maritieme sector verder te verlagen.⁵⁸ In de oorspronkelijke Memorie van Toelichting werd voorgesteld om het budget voor de tonnageregeling te halen uit wijzigingen van andere belastingregelingen.⁵⁹ Het is maar de vraag of het huidige kabinet – of de belastingplichtige – dit wenselijk zal vinden.

Het zal voorlopig dus moeilijk zijn om aan de oproep van de maritieme sector gehoor te geven. Ondertussen is Nederland slachtoffer geworden van de populariteit van zijn eigen regime: in 2022 kenden meer dan 20 andere landen een vergelijkbare regeling.⁶⁰ Het is te hopen dat de fiscale ‘race to the bottom’ zich niet uit gaat breiden tot de belasting op de zeescheepvaartindustrie. De schatkist heeft het al zwaar genoeg. ■

Voetnoten vermeld op pagina 26.

DOOR: SABINE PENNINGNS

INTERVIEW MET ALUMNUS

Judith De Swart kijkt nog altijd positief terug op haar Leidse studententijd

DOOR: DELANEY DIEDERIK

Hoe Leiden mijn thuis werd

‘Soms brengen spontane beslissingen je precies waar je moet zijn.’ Na haar diploma aan het Luzac gehaald te hebben, wist Judith eerlijk gezegd nog niet precies wat ze wilde studeren. Een klasgenoot koos voor rechten in Leiden, en dat wekte haar interesse. Waarom niet eens kijken waar dat me zou brengen? vroeg ze zichzelf af.

Wat haar meteen opviel aan Leiden was het kleinschalige karakter van de stad. Het is een plek waar je moeiteloos nieuwe mensen ontmoet, en waar de grachten en steegjes uitnodigen om rond te dwalen zonder er ooit echt de weg kwijt te raken.

‘Café Barrera gold als dé ontmoetingsplek!’

Het voelde al snel als een overzichtelijke thuishaven. Wat begon als een spontane beslissing, bleek uiteindelijk een perfecte keuze. Leiden bood precies wat ze zocht: een inspirerende omgeving waar ze zowel academisch als persoonlijk kon groeien.

Rechten in Leiden: de perfecte springplank

Wat de rechtenstudie in Leiden voor Judith zo bijzonder maakte, was vooral de openheid en de brede keuzemogelijkheden binnen de faculteit. Het studieprogramma gaf haar de vrijheid om rustig te ontdekken waar haar interesses lagen en welke richting ze op wilde.

Gaandeweg ontdekte ze dat haar ware passie lag in ondernemingsrecht en management. De combinatie van praktijk en theorie, bekeken door een juridische bril, gaf haar niet alleen energie maar ook een duidelijke focus. Het was dan ook geen verrassing dat ze haar master afrondde in dit vakgebied.

Voor Judith was haar tijd in Leiden veel meer dan alleen haar rechtenstudie. Ze vond haar sportieve uitlaatklep bij roeivereniging K.S.R.V. “Njord”, waar ze niet alleen actief was op het water, maar ook nieuwe vrienden maakte en onvergetelijke ervaringen opdeed.

JUDITH DE SWART

Executive Director Compliance Office & Change

@ Van Lanschot Kempen

Daarnaast besloot ze haar liefde voor taal en cultuur te ontwikkelen door cursussen Frans en Italiaans te volgen. Die passie bracht haar zelfs zover dat ze haar propedeuse in Italiaanse taal- en letterkunde behaalde. “Talen en cultuur hebben me altijd gefascineerd,” vertelt Judith, “en het was mooi dat ik die interesse kon combineren met mijn rechtenstudie.”

Tijdens haar studententijd in Leiden bracht zij haar vrije tijd vaak door aan het Rapenburg, waar volop mogelijkheden waren om te borrelen. Zowel voor de lunch als voor drankjes met vrienden na een dag studeren was Café Barrera haar favoriet: lekker makkelijk op loopafstand van het KOG. Het sociale leven in Leiden was levendig en op deze plek liggen heel wat onvergetelijke herinneringen.

Diploma op zak

Ze begon haar studie in 2000, een periode die haar niet alleen een diploma opleverde, maar vooral ook een rugzak vol nuttige ervaringen. In 2004 behaalde zij haar diploma, na zich vier jaar lang op zowel persoonlijk als academisch gebied te hebben kunnen ontwikkelen. Wat haar het meest bijbleef van deze tijd in Leiden? ‘De prachtige oude bibliotheek waar ik vaak te vinden was,’ zegt ze, ‘en de unieke sfeer van de stad: historisch en inspirerend. Het voelde alsof de stad zelf me aanmoedigde om te groeien.’

Een wereldreis in compliance

Van de collegebanken in Leiden naar een topfunctie in de financiële wereld in New York: het pad dat zij heeft bewandeld is allesbehalve rechtlijnig, maar wel ontzettend inspirerend. Na haar studie in Leiden begon zij haar carrière als werkstudent bij het advocatenkantoor NautaDutilh, waar ze haar eerste stappen zette in de wereld van compliance.

Al snel ontdekte ze dat haar interesse niet alleen bij het juridische aspect lag, maar vooral bij de praktische toepassing van wetten en beleid. Met name het navigeren door de grijze gebieden van regelgeving spreekt haar erg aan.

Na een jaar te hebben gewerkt in Nederland besloot ze haar horizon te verbreden. Ze verhuisde naar Londen, en daarna via Canada naar New York, waar haar carrière van de grond kwam. In de wereld van compliance werkte ze in diverse teams, waarbij haar aandacht uitging naar het wereldwijd implementeren van beleidsregels en het trainen van bankmedewerkers in compliance-kwesties.

Het werken in een internationaal mobiel compliance-team bracht haar letterlijk en figuurlijk de wereld over. Ze heeft op tal van plaatsen gewerkt en ervaring opgedaan met verschillende uitdagingen op het gebied van regelgeving en compliance in diverse markten.

Na tien jaar in New York, waar ze bij enkele van de grootste banken van de wereld werkte, had ze een centrale rol in compliance-management. Judith was eindverantwoordelijk voor *governance oversight* en *compliance training*, en ze speelde een sleutelrol in het ontwikkelen van strategieën voor de naleving van regelgeving wereldwijd. Haar reis van student in Leiden naar topvrouw in New York is een duidelijk bewijs hoe internationalisering, ervaring en de juiste focus kunnen leiden naar het bereiken van een van de hoogste niveaus in de wereld van finance en compliance.

‘Het navigeren door een grijs gebied vind ik leuk en uitdagend!’

Sinds 2023 is Judith weer terug in Nederland, na jaren van internationale ervaring. Na haar carrière in New York keerde ze terug naar de Zuidas, het financiële hart van Amsterdam. Met haar wereldwijde ervaring in compliance en beleid, brengt ze een schat aan kennis en een nieuw perspectief naar de Nederlandse markt. Na zoveel jaren in het buitenland voelt het als een nieuw begin, maar ook als thuiskomen op de plek waar het allemaal begon.

Terugkijken op Leiden en de wereld

Wanneer zij terugdenkt aan haar studietijd in Leiden, komt er één ding steeds naar voren: de hoge kwaliteit van zowel de universiteit als het Nederlandse en Europese rechtssysteem. Tijdens haar internationale carrière heeft ze steeds gezien hoe hoog Leiden en Nederland in het algemeen worden gewaardeerd op het wereldtoneel: ‘Leiden heeft me niet alleen een solide basis gegeven in de rechten, maar het heeft me ook laten zien hoe waardevol deze opleiding is in een mondiale context.’

Voor de studenten van nu

‘Leiden biedt een geweldige basis voor je toekomst, dus grijp die kans! Het is de perfecte plek om je niet alleen in je studie te verdiepen, maar ook om contacten te leggen die je verder kunnen helpen. Wees niet bang om jezelf uit te dagen, nieuwe mensen te ontmoeten en alles te ervaren wat deze stad te bieden heeft. En bovenal: geniet ervan! Deze tijd is uniek en zal je vormen op manieren die je nu misschien nog niet kunt bedenken.’ ■

DOOR: DELANEY DIEDERIK

Klein Groots

DOOR: KAREL WIJDEVELD

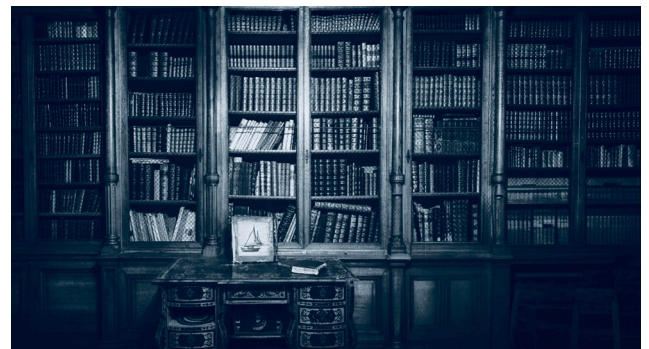
In deze potentieel nieuwe reeks (met nadruk op ‘potentieel’; de *NOVUM*-redactie heeft een patent op fraaie, maar niet uitgewerkte ideeën), neemt redacteur Karel Wijdeveld de lezer mee in de wereld van kleine, doch grootse werken. Dat wil zeggen: een minimaal aantal pagina’s voor maximale inhoud. Een beetje zoals de *Donald Duck*, alleen ietwat minder eendjes en ietwat meer voer voor een existentiële crisis. Ideaal voor de student die nauwelijks de tijd vindt, maar wel de behoefte heeft om zichzelf te *verrijken*. Zo kunt u gerust in uw eigen tempo blijven studeren, eten, drinken, mijmeren, fermenteren, beplanten, zwelgen, zwemmen, gokken, enzovoort.

Om de belofte van ‘voer voor een existentiële crisis’ waar te maken, is het niet meer dan logisch de reeks af te trappen met Fjodor Dostojevski. De eeuwigheid overwint de vergankelijkheid, en dus zal het *Praesidium Libertatis* ditmaal een oogje toe moeten knippen inzake de door Nederland gesteunde tijdelijke Russische boycot, daar Dostojevski’s werk toebehoort aan de categorie van ‘het eeuwige’. In meer populaire taal zou ik kunnen schrijven dat Dostojevski’s werk ‘tijdloos’ is of ‘de tand des tijds’ heeft overleefd, maar het eerste duidt eerder op een modetrend en het tweede is voldoende cliché om er een Nederlandse speelfilm naar te vernoemen.

Teneinde ook de belofte aangaande de ‘kleine inhoud’ van het te bespreken boek waar te maken, zal ik de lezer niet vervelen met een bespreking van *De gebroeders Karamazov* (ca. 1000 pagina’s). Ondergetekende is ergens halverwege dit boek verdwenen in een donker Siberisch woud, waar het enige bospad een weg der verlokking en genezing lijkt, maar hem steeds weer — als ware een heuse koortsdroom — bij hetzelfde beginpunt brengt, terwijl de verstikkende, hoge naaldbomen over hem buigen en hem een oneindig aantal Russische namen toefluisteren.

We houden het, aldus, eenvoudig. Zodoende richt ik mij in deze editie op het boekje *Herinneringen uit het ondergrondse*, ook wel bekend als *Aantekeningen uit het ondergrondse*. De oorspronkelijke uitgave van dit boek dateert van 1866. Het jaartal is in dezen van belang, gezien de *Zeitgeist* waar in dit werk op wordt gereflecteerd. Deze *Zeitgeist* wordt in dit boek niet zozeer uitgelicht wegens het toenmalig Tsaristisch regime in Rusland, als wel vanwege de ‘verwetenschappelijking’ van de samenleving, en van de mens.

Met name de negatieve invloed van de wetenschap op de mens, de eens zo authentieke individu, staat in *Aantekeningen uit het ondergronds* centraal.

De aanklacht tegen de neergang van de authentieke individu als gevolg van de verwetenschappelijking wordt door Dostojevski verpakt in twee totaal verschillende vertellingen, die worden gebundeld, doch naast elkaar bestaan in dit boek. De eerste vertelling is getiteld als *Het ondergrondse*, en bestaat volledig uit een relaas van een teruggetrokken en geïsoleerde man die vanuit ‘het ondergrondse’ zijn kijk op de verwetenschappelijking reveleert. Het is, aldus, een verhandeling van een bepaalde levensinstelling. De tweede vertelling is getiteld als *Naar aanleiding van natte sneeuw*, en kent meer de stijl van een roman. In dit deel wordt de verhandeling van het eerste deel uiteengezet in de vorm van persoonlijke herinneringen van de man.

De complexiteit en dubbelzinnigheid aangaande de vorm van het boek vindt de lezer ook terug in de inhoud van dit werk. Zoals gezegd, is het werk een aanklacht tegen de verwetenschappelijking van de mens. Dostojevski zag het wetenschappelijk denken als een kwaal die middels de Verlichting en de Franse Revolutie de moderne mens was binnengekropen. Hoewel hij niet ontkende dat de wetenschap de mens veel positieve dingen had opgeleverd, bemerkte hij het gevaar van het fenomeen dat de moderne mens ‘de wetenschap’ als absoluut antwoord op alles ging aanschouwen.

Een dergelijke ‘wetenschappelijke’ zijnswijze doet immers de werkelijkheid tekort; de moraal van de mens, de ethiek, de rechtspraak zijn nu eenmaal niet in een wetenschappelijke formule te vatten. Indien de mens echter louter leunt op de wetenschappelijke noodzakelijkheid, verandert hij in een ‘calculerend wezen’, een ‘machine’, een wezen zonder authenticiteit of werkelijk vrije wil. Ofwel: de mens is niet meer werkelijk mens. Zodoende is het sciëntisme is een waar ‘Paard van Troje’ gebleken: eens is het onder luid gejuich binnengehaald, maar inmiddels holt het de mens van binnenuit uit.

Dit protest tegen deze ‘wetenschappelijke’ zijnswijze wordt in *Aantekeningen uit het ondergrondse* verkondigd door een man, die had gemerkt dat hij door de verwetenschappelijking van de samenleving zijn authenticiteit dreigde te verliezen. Hij had ondervonden dat in de buitenwereld geen ontkomen meer aan deze van externe factoren afhankelijke zijnswijze was, en omwille van het behoud van zijn authenticiteit, individuele vrijheid en vrije wil zich heeft teruggetrokken in het ondergrondse. Vanuit daar poogt hij de lezer, die zich nog altijd in de verwetenschappelijkte samenleving bevindt, te bereiken met zijn tragische, ironische, en bovenal met waarachtigheid voltrokken boodschap. Deze toenadering is geenszins louter een betekenisloze schreeuw om aandacht. Deze toenadering is een oprechte bekommernis om de ander, om de verloochening van de innerlijkheid van en door door de mens, en om de neerval van de authentieke individu.

De kans is aannemelijk dat u, als lezer, in beginsel zal lachen om de verwardheid die meester lijkt te zijn geworden van de teruggetrokken man. Zodoende zal u zijn boodschap weliswaar aanhoren, doch niet ernstig nemen. Wees gewaarschuwd, daar u het gezegde kent over diegene die het laatste lacht. De kans is immers ook aannemelijk dat u, als lezer, zichzelf enkele bladzijden later vastgeklampt aan de boodschap van de teruggetrokken man zult terugvinden.

U blijkt de teruggetrokken man helemaal niet door te hebben — de teruggetrokken man heeft ú door. Hij doorziet het gedachtespel als geen ander, hij bezit wél het vermogen om middels beheerste ironie de zaken van ware scherts te scheiden van de zaken van ware ernst, en hij kent de lezer dóór en dóór, omdat hij zelf eens zo was: een grijze muis die zich begeeft in een nog grijzere massa die wordt gemasseerd en geregeerd door absolute ‘zekerheden’, waardoor noch de muis, noch de massa ook maar een moment zélf hoeft na te denken en zélf de verantwoordelijkheid hoeft te nemen over welke handeling dan ook. Zie daar: het afscheid van de authentieke individu en de verwelcoming van de mens die zijn doen en laten alsmaar uitbesteedt aan en reflecteert op ‘wat reeds is’. Een triomf voor de humorlozen, de stoïcijnen, de dogmatici, de deugdzamen, de lafaards... en een nederlaag voor de moedige mens.

Bezit u de moed om alles te betwijfelen wat u reeds zeker dacht te weten? Vindt u ook niet dat de som van ‘twee plus twee’ net zo goed ‘vijf’ zou kunnen zijn? Ziet u zichzelf ook als potentieel slachtoffer van de aan de oppervlakkige moderne samenleving inherente effecten van sociale isolatie en vervreemding? Indien u ‘Ja’ heeft zegt tegen één van deze vragen, dan is *Aantekeningen uit het ondergrondse* hét boek voor u. Om u nog wat warmer te maken voor het lezen van dit boekje, heb ik alvast een sneak peak:

“Ja, zo is het inderdaad, als men er eens toe komt om de formule voor al onze wilsuitingen en luimen te vinden, als men erachter komt, waar zij van afhangen, volgens welke wetten zij eigenlijk ontstaan, hoe zij zich eigenlijk verbreiden, waar zij in dit of dat geval op gericht zijn, enz. enz., als men zeg ik deze echte mathematische formule eens vindt, dan zal de mens waarschijnlijk dadelijk ophouden te willen, nee dat zal dan beslist gebeuren.” ■

Niets aan de hand met onze democratie

Reactie op een column van Theodor Holman in Het Parool,
21 november 2024

DOOR: LARA TRAUTWEIN

Toen ik de titel boven de column van Theodor Holman las, kwam er stoom uit mijn oren. (“Wij hebben nu PVV-ministers, wie had dat gedacht? In een democratie kan dat. En zo hoort het.”) Ik hoopte dat het als satire bedoeld was, maar dat was niet zo. Als ik Holmans rommelige tekst goed begrijp, probeert hij de zorgen over onze extreemrechtse regering te sussen met een halfbakken uitleg van het democratisch proces. Helaas blijkt uit die uitleg dat hij niks van democratie heeft begrepen.

Iedereen die democratie wel snapt, weet wat haar grootste zwakte is: ze kan zichzelf opheffen. De voorbeelden zijn talrijk: Poetin, Orban, Mussolini – allemaal dictators die democratisch aan de macht zijn gekomen, en vervolgens hun democratische mandaat hebben gebruikt om een dictatuur te scheppen. Nederland is allesbehalve immuun voor dit proces.

Bovendien is het prominent gelul om te doen alsof democratie niets meer is dan de mening van 50 procent plus 1. Er zijn altijd mechanismen nodig om burgers tegen de staat te beschermen en om de democratie te beschermen tegen machthebbers die haar willen inperken. En laten onze PVV-ministers nou precies die mechanismen voortdurend aanvallen, van persvrijheid en demonstratierecht tot aan de onafhankelijke rechtspraak.

Elke klap die de democratische rechtsstaat krijgt is er één te veel. En de afgelopen decennia zijn er enorme klappen uitgedeeld. Het toeslagenschandaal, de steeds beperktere toegang tot rechtsmiddelen, de mensonterende omstandigheden in Ter Apel – voordat die misstanden zijn hersteld zijn we decennia verder. De huidige regering is niet eens met herstel bezig. Liever proberen ze met man en macht een fictieve asielcrisis uit te roepen zodat ze het parlement kunnen omzeilen met een noodwet. (Het parlement omzeilen is trouwens stap één als je van democratie af wilt.) De schade die nu wordt toegebracht aan de Nederlandse samenleving zal nog lang voortduren, lang nadat dit kabinet tot zijn onvermijdelijke val is gekomen.

Ieder woord in Holmans column staat me tegen. Van de gammele dialoog-constructie die niet alleen ongeloofwaardig, maar ook oninteressant is, tot de ronduit domme conclusie dat ‘als het allemaal niet lukt, het kabinet aftreedt’ en dan ‘krijgen we nieuwe verkiezingen. Niets aan de hand.’

Terwijl Holman vrolijk zijn volgende column schrijft in de veronderstelling dat er niets aan de hand is, gaan de PVV-ministers in Den Haag vrolijk verder met het demoniseren van moslims, het schenden van mensenrechten in asieldetentiecentra, en het terugdraaien van zoveel mogelijk rechtsstatelijke waarborgen waar generaties met bloed, zweet en tranen voor hebben gevochten. Nou ja, gelukkig heeft 30 procent van Nederland op ze gestemd. Een ruime democratische meerderheid, in Holmans wereld.

Vergeef me als ik niet overtuigd ben. En als ik toch meer verwacht van een minister dan alleen ‘wat willen’, zeker als dat ‘wat’ een reactionair, extreemrechts, nationalistisch Nederland is. ■

DOOR: LARA TRAUTWEIN

**DE ASSESSOR
ONDERWIJS**
Marco Horn

Het einde van het jaar nadert alweer, en daarmee ook deze prachtige wintereditie van de NOVUM, voor al uw inhoudelijke entertainment tijdens deze koude maanden. En ook terug van weggeweest: de bijdrage van de assessor onderwijs van J.F.V. Grotius. Ik weet niet hoe het met jullie zit, maar ik heb hem zelf enorm gemist. Oké, dat komt omdat ik vorige keer zelf de deadline had gemist, maar dat zijn details. Het belangrijkste is dat ik deze editie wel gehaald heb, en wat een editie om voor het eerst in te verschijnen. Deze NOVUM komt natuurlijk uit tijdens de mooiste tijd van het jaar: de tijd van Sinterklaas en Oud en Nieuw, van Kerstmis en Hanukkah. Ook lijken steeds meer mensen een nieuw feest te vieren, namelijk het Feest van de Democratie. Nee, niet het stemmen in een verkiezing waar vervolgens een kabinet uitkomt waar je het voor hooguit 20% mee eens bent. Het ware Feest van de Democratie wordt op de straten gevierd tijdens een demonstratie. Dit wordt steeds vaker gedaan. Of je nou een boze boer, een bezorgde klimaatactivist of een genaaide student bent, er is altijd wel een protest voor jou.

Het ware belang van een democratie is namelijk niet dat het volk de wetten schrijft - dit kan je beter aan experts overlaten dan aan een willekeurige burger met een mening. Het echte belang van de democratie is natuurlijk dat iedereen zijn zorgen kan uiten en dat iedereen gehoord wordt, en wat is nou een betere manier om gehoord te worden dan met duizenden mensen de straat op te gaan en gewoon heel hard te schreeuwen? Het is een vrij simpele tactiek maar verbazend effectief. De boeren hebben de kunst van de demonstratie goed onder de knie en hebben al een heleboel regels van tafel gekregen. Klimaatactivisten zijn onderhand de nachtmerrie van elke automobilist, maar krijgen wel de klimaatdoelen op tafel. Een beetje onhandig is dit wel, want de regels die de boeren van tafel demonstrenen zijn dezelfde regels die klimaatactivisten steeds weer op tafel weten te demonstrenen, maar waar deze groepen het in ieder geval over eens zijn, is dat demonstrenen werkt.

Mocht je dus ooit denken “Hé, er zit ineens rente op mijn studielening terwijl mij beloofd was dat dat nooit zou gebeuren”, “Hé het kabinet wil mij 3000 euro per jaar gaan aftroggelen omdat ik wat langer dan gemiddeld moet studeren” of “Hé het kabinet wil een miljard gaan bezuinigen op mijn educatie”, wees dan vooral niet getreurd. Voor mensen met een luide stem en een bord met een leuke slogan erop is er altijd wel een oplossing. Wil jij nou weten hoe zo’n demonstratie werkt, wat je allemaal mag doen en of je ook op de A12 mag kamperen, kom dan vooral langs bij onze lezing over het demonstratierecht op 18 december, gegeven door mensenrechtenadvocaat Willem Jebbink.

Dan rest mij nu alleen nog iedereen heel fijne feestdagen te wensen, en hopelijk zie ik jullie snel op een borrel, bij een lezing of desnoods op het Malieveld. ■

**Ik werk elke dag
samen met de beste
mensen.**

Bij BarentsKrans kom je écht verder.

Wij houden van uitdagingen. Jij ook? Bij BarentsKrans werken we in hechte teams aan complexe zaken. Nationaal en internationaal. Dit vraagt om kwaliteit en karakter, zowel van jou als van het team. Je ontwikkelt je daarom zakelijk en persoonlijk. Zo werken we met plezier samen en kom je écht verder. Scan de QR-code en ontdek het hele verhaal van Suus.

werkenbijbarentskrans.nl

BarentsKrans

ARTIKEL

Rechters: het zijn net mensen

DOOR: TRISTAN MUNK

In het hoogstwaarschijnlijke geval dat u al eens eerder een strafrechtzaak heeft bijgewoond, merkt u vast en zeker niets vreemds op. In een strafrechtzaak bij de politierechter wordt er, in grote lijnen, het volgende gedaan: de officier van justitie formuleert een tenlastelegging, de rechter voert onderzoek uit, de advocaat van de verdachte houdt een pleidooi, en op basis hiervan velst de rechter een weloverwogen oordeel. Toch blijkt dat, ondanks dit 'waterdichte' strafproces, ook andere factoren een rol kunnen spelen bij de uitkomst van het vonnis, zoals de houding van de rechter tegenover de verdachte, denk hierbij aan stereotypering of zelfs ongeduld. Uit onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat een strafzaak die net na de lunch van de rechter plaatsvindt een grotere kans heeft voor strafverlichting in vergelijking tot eenzelfde zaak die net voor de lunch wordt behandeld. Nu hoor ik u al denken: het is toch de bedoeling dat de rechter te allen tijde integer blijft en handelt? En dat het strafproces voor iedereen gelijk moet zijn? Dit is zeker waar, maar laten we hier even op inzoomen.

RISC

De rechter vervult een belangrijke rol in onze maatschappij. Hoewel meningen kunnen verschillen over de precieze invulling van deze rol, komt het uiteindelijk neer op het waarborgen dat de wet niet slechts wat regeltjes op papier is, maar dat rechtvaardigheid daadwerkelijk wordt toegepast en voor iedereen geldt.

In het strafrecht maakt de rechter gebruik van verschillende instrumenten om zijn oordeel te onderbouwen. Een daarvan is het RISC-model, dat staat voor 'Recidive Inschattings Schalen'. Dit is een risicotaxatie- en adviesinstrument dat 'de kans op recidive bij volwassen delinquenten (vanaf achttien jaar) in kaart brengt'. Kortom helpt het de rechter bij het inschatten van het risico dat een delinquent opnieuw een strafbaar feit pleegt.

Wanneer een rechter gebruikmaakt van het RISC-model stelt hij zichzelf in wezen de vraag of de dader een tweede kans verdient (deze is immers al schuldig verklaard) of dat we klaar met hem zijn en een zwaardere straf zoals celstraf dus gerechtvaardigd is.

Om te bepalen of de dader een zwaardere straf verdient, wordt gekeken naar verschillende factoren: de criminele voorgeschiedenis van de dader; wanneer iemand herhaaldelijk strafbare feiten heeft gepleegd is de kans groter dat de rechter minder genade toont. Tevens worden omgevingsfactoren meegewogen. Stel de dader is een alleenstaande moeder met meerdere kinderen, dan zou het onethisch kunnen worden gezien om haar voor langere tijd gevangen te zetten. Verder worden ook factoren zoals persoonlijke omstandigheden, opleidingsniveau en verslavingsproblematiek meegewogen om uiteindelijk tot een goed afgewogen vonnis te komen.

Tijdnoed

Maar wat gebeurt er wanneer de rechter, bijvoorbeeld de politierechter, te weinig tijd heeft om een zaak grondig te toetsen aan het RISC-model? Moet hij dan op intuïtie afgaan en hopen dat hij de juiste beslissing neemt? Gelukkig leidt dit in de meeste gevallen nog steeds tot een weloverwogen vonnis, maar toch kan het in sommige situaties anders verlopen: een rechter kan onbewust worden beïnvloed door factoren zoals etniciteit, geslacht, leeftijd en andere stereotyperende elementen die een patroon vormen en oude ervaringen oproepen waarop de rechter vervolgens reageert. Deze onbewuste 'biases' komen vaak hand in hand met tijdsdruk en een onvolledig beeld door een gebrek aan informatie, wat de objectiviteit en omzichtigheid van de uitspraak kan ondermijnen.

Zo komt het in Nederland over het algemeen voor dat door deze 'biases', voor dezelfde strafbare feiten, jonge mannen zwaardere straffen opgelegd krijgen, vrouwen een aanzienlijk lagere kans hebben op een celstraf en, wanneer ze wel een celstraf krijgen, de duur daarvan gemiddeld zo'n een derde korter is dan die van mannen. Daarnaast kunnen mensen die terechtstaan in een land dat niet hun land van oorsprong is, vaak hogere straffen verwachten, vooral wanneer zij van een andere etniciteit zijn.

Dit is uiteraard niet de bedoeling van ons rechtssysteem. Desondanks zijn sommige van deze biases, en ik kies mijn woorden zorgvuldig, niet volledig onterecht. Zoals eerder vermeld, kan het onethisch worden geacht om een alleenstaande moeder van vier kinderen een zware gevangenisstraf op te leggen. Dit verklaart waarom statistisch gezien meer mannen gevangenisstraf krijgen voor hetzelfde strafbare feit; er zijn simpelweg meer alleenstaande moeders dan alleenstaande vaders, en dat maakt het verschil.

Gevolg

Tijdsdruk en 'biases' zijn niet alleen schadelijk voor de individuen die voor de rechter moeten komen, maar ook voor de rechtvaardigheid van ons rechtssysteem en het vertrouwen dat men hierin heeft. Wanneer men het gevoel krijgt dat er iets niet helemaal pluis is, leidt dit tot een verminderd gezag van de rechterlijke macht en kan het in extreme gevallen resulteren in een opsplitsing binnen de samenleving.

Dit allemaal roept belangrijke vragen op: moeten we mechanismen ontwikkelen die rechters ondersteunen bij het herkennen en adresseren van 'biases'? Of moeten we rechters meer tijd geven om feiten en zaken grondig te toetsen? Wat we in ieder geval zeker weten is dat rechters, hoe goed opgeleid ook, uiteindelijk gewoon mensen zijn. ■

DOOR: TRISTAN MUNK

Voetnoten

- 1 J. Conrad, *Een voorpost van de beschaving (An Outpost of Progress)*, Groningen: Boek Werk 1990, p. 35.
- 2 *Ibid.*, p. 23.
- 3 *Ibid.*, p. 37.
- 4 *Ibid.*, p. 37.
- 5 *Ibid.*, p. 39.
- 6 *Ibid.*, p. 99.
- 7 *Ibid.*, p. 12.
- 8 *Ibid.*, p. 39.
- 9 J. S. Mill, *The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XVIII - Essays on Politics and Society Part I*, Toronto: University of Toronto Press, London: Routledge and Kegan Paul 1977, p. 119.
- 10 *Ibid.*, p. 120.
- 11 *Ibid.*, p. 120.
- 12 *Ibid.*, p. 120.
- 13 J. Huizinga, *Geschonden wereld*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & Zoon 1945, p. XII.
- 14 *Ibid.*, p. 1.
- 15 *Ibid.*, p. 15.
- 16 *Ibid.*, p. 26.
- 17 P. B. Cliteur & A. Ellian, *Inleiding recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2023, p. 272.
- 18 Het feit dat de mens zich aan dit voornemen bond betekent echter niet dat de mens verplicht is zich volgens dit voornemen te gedragen: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is, hoewel gezaghebbend, niet juridisch bindend.
- 19 Preambule bij de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.
- 20 H. Arendt, *The Portable Hannah Arendt*, London: Penguin Books 2003, p. 36-37.
- 21 *Ibid.*, p. 32.
- 22 *Ibid.*, p. 34.
- 23 *Ibid.*, p. 34.
- 24 *Verdrag betreffende de status van staatlozen (1954) en het Verdrag tot beperking der staatloosheid (1961)*.
- 25 'Staatloosheid', rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 22 oktober 2024.
- 26 *Ibid.*
- 27 Regeerprogramma 2024, p. 21.
- 28 *Ibid.*
- 29 *Ibid.*
- 30 Zie: H. Arendt, *The Portable Hannah Arendt*, London: Penguin Books 2003, p. 44.
- 31 G. Pols, 'Scheepvaartbedrijven profiteren flink van Nederlandse belastingregeling', nos.nl, 23 juli 2024.
- 32 V. Viool en E. J. Grift, *Evaluatie van de fiscale maatregelen in het Nederlandse zeescheepvaartbeleid in de periode 2014 tot en met 2019*, Deloitte 2021, p. 31.
- 33 'Winst uit zeescheepvaart', belastingdienst.nl.
- 34 *Ibid.*
- 35 *Kamerstukken II 1995/96, 24482, nr. 3, p. 4.*
- 36 S. W. C. Wortelboer, *Het tonnageregime*, Deventer: Wolters Kluwer 2012, p. 11.
- 37 *Ibid.*, p. 77.
- 38 *Ibid.*, p. 20.
- 39 *Kamerstukken II 1995/96, 24482, nr. 3, p. 10 (MvT)*.
- 40 G. Matsos, 'Tonnage Tax and Tax Competition', in: A. Antapassis e.a. (red.), *Competition and Regulation in Shipping and Shipping Related Industries*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2009, p. 266-267.
- 41 L. Wisse, 'Winstbelasting essentieel voor de hele Nederlandse zeevaart', maritiemland.nl, 15 november 2022.
- 42 *Ibid.*
- 43 *Kamerstukken II 1995/96, 24482, nr. 3 (MvT)*.
- 44 *Ibid.*, p. 1.
- 45 *Ibid.*, p. 13.
- 46 *Kamerstukken II 1995/96, 24482, B, p. 1-2.*
- 47 H. Leggate en J. McConville, 'Tonnage Tax: is it working?', *Maritime Policy & Management* 2005 Vol. 32 No. 2, p. 177.
- 48 'Prioriteit KVNR: zonder goede tonnageregeling geen zeevaart', kvnr.nl/tonnageregeling, 19 juni 2024.
- 49 *Ibid.*
- 50 V. Viool en E. J. Grift, *Evaluatie van de fiscale maatregelen in het Nederlandse zeescheepvaartbeleid in de periode 2014 tot en met 2019*, Deloitte 2021, p. 25.
- 51 *Ibid.*, p. 15-16.
- 52 *Ibid.*, p. 40.
- 53 *Ibid.*, p. 25.
- 54 *Ibid.*, p. 40.
- 55 *Ibid.*, p. 41.
- 56 *Ibid.*
- 57 Brief van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat van 5 september 2022 (*Kamerstukken II 2021/22, 31409, nr. 357*), p. 3.
- 58 Beslisnota inzake evaluatie fiscale maatregelen zeevaart van 25 augustus 2022 (bijlage bij *Kamerstukken II 2021/22, 31409, nr. 357*) p. 2.
- 59 *Kamerstukken II 1995/96, 24482, nr. 3 (MvT)*, p. 3.
- 60 S. Leptos-Bourgi, E. van den Bree en J. Marelis, *Choosing your course: corporate taxation of the shipping industry around the globe*, PwC 2022, p. 11.

BEN JIJ ONZE NIEUWE REDACTEUR?

NOVUM Magazinne heeft altijd plek voor enthousiaste studenten die onze redactie willen versterken. Schrijf jij graag en vlot, neem je graag het initiatief, en heb je oog voor detail? Dan zijn wij op zoek naar jou!

Als redacteur heb je de vrijheid om je eigen onderwerpen te bepalen en kun je steeds een andere rubriek verzorgen. Zo blijf je betrokken bij het blad op allerlei verschillende manieren. Uiteraard zijn ideeën voor een nieuwe rubriek ook altijd welkom. Indien je slechts eenmalig een bijdrage zou willen leveren aan NOVUM Magazine, is dat ook mogelijk.

Ben je geïnteresseerd of heb je andere vragen?
Neem dan contact met ons op via:

novum@law.leidenuniv.nl

Redactie

Lara Trautwein

Lenn Grutters

Cas de Koning

Tristan Munk

Jurian Bos

Sjoukje Kraak (hoofdredacteur)

Mathijs de Jong (eindredacteur)

Delaney Diederik

Joris van de Riet

Sabine Pennings

Karel Wijdeveld

